

PRZEKŁADY Z LITERATURY ANTYCZNEJ

1. Aureliusz Prudencjusz Klemens (Prudentius Aurelius Clemens), *Poezje*, przekład, wstęp i opracowanie Mieczysław Brożek, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej 1987, ss. 336 (Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, t. 43). Tyt. oryg.: *Opera*.

Mieczysław Brożek, znakomity i natchniony wdziękiem poetyckim i literackim tłumacz, w swoim wstępie do tego przekładu wprowadza czytelnika najpierw w problem powstania, rozwoju i form łacińskiej poezji wczesnochrześcijańskiej przed Prudencjuszem, omawiając zwięźle twórczość Kommodiana, „wierszopisa” raczej niż poety, oparty wiernie na ewangeliami – głównie Mateusza – poemat epicki Juwenkusa napisany ok. r. 329, utwory poetyckie Auzoniusza (ok. 310-393/4), Endelechiusza (IV wiek), hymny kościelne św. Hilarego z Poitiers (315-367) i św. Ambrożego (ok. 339-397); następnie przedstawia życie, działalność i twórczość Prudencjusza, rozpoczętą już w latach osiemdziesiątych IV wieku i zakończoną ok. roku 405, a wreszcie charakteryzuje krótko poszczególne utwory, podając ich treść i określając ich rodzaj poetycki.

Tłumaczenie *Poezji* Prudencjusza, oddające wiernie pod względem filologicznym formę i treść autora oraz zaopatrzone w najbardziej tylko konieczne dla współczesnego czytelnika krótkie uwagi objaśniające, obejmuje wszystkie utwory poetyckie największego wczesnochrześcijańskiego poety łacińskiego z przełomu IV i V wieku. Jego Hymny (*Cathemerinon*), których jest dwanaście, przeznaczone na różne pory dnia i okresy, w tym na Boże Narodzenie i Trzech Króli, są stosowane w dzisiejszej Liturgii Godzin w okresie Narodzenia Pańskiego.

Do wszystkich utworów został dołączony aparat krytyczny z krótkimi wyjaśnieniami danych historycznych, geograficznych i przedmiotowych, które ułatwiają pełne zrozumienie przekładu.

Redakcja Wydawnictwa ATK dodała opracowane przez siebie indeksy: biblijny, imion i nazw oraz indeks rzeczowy, a na samym końcu publikacji notę w języku francuskim z uwagami o przekładzie.

Celem tej recenzji jest przypomnienie o istnieniu cennego przekładu *Poezji* Prudencjusza, dokonanego po raz pierwszy w całości przez znanego i wielce zasłużonego dla literaturoznawstwa filologa klasycznego z Uniwersytetu Jagiellońskiego, jako lektury zaleconej studentom IV roku filologii klasycznej KUL do egzaminu z historii literatury łacińskiej.

2. Marek Anneusz Lukan (Lucanus Marcus Annaeus), *Wojna domowa*, przełożył i opracował Mieczysław Brożek, Kraków: nakładem Polskiej Akademii Umiejętności 1994, ss. XXX+256 (Biblioteka Przekładów z Literatury Starożytnej, nr 9). Tyt. oryg.: *Bellum civile*.

Bellum civile albo *Pharsalia* w 10 księgach, opis wojny domowej Cezara z Pompejuszem w latach 49-47 przed Chr., główne dzieło Lukana, najzdolniejszego poety działającego twórczo w czasach Nerona (54-68 po Chr.), napisane heksametrem, lecz niezupełnie wykończony z powodu nakazanej autorowi przez cesarza śmierci przez otwarcie żył 30 IV 65 roku za udział w spisku Pizona, doczekało się wreszcie nowoczesnego, w pełni poetyckiego przekładu dokonanego przez Mieczysława Brożka.

Przekład dzieła Lukana jest poprzedzony dość obszernym wstępem. Ukazuje on najpierw drogę wiodącą do cezaryzmu w Rzymie – od załazków samowładztwa w dyktaturze Sulli (82-79 przed Chr.), poprzez walkę o władzę jednostki między Pompejuszem i Cezarem, zakończoną zwycięstwem Cezara pod miastem Farsalos w Tesalii w sierpniu 48 roku przed Chr., oraz między Markiem Antoniuszem i Kleopatrą a Oktawianem Augustem ze zwycięstwem Oktawiana, twórcy cezaryzmu, w bitwie pod Akcjum w roku 31 przed Chr., aż do władzy cesarskiej Nerona (54-68 po Chr.), na którego panowanie przypadła twórczość Lukana. Następnie zostaje przedstawione zwięzłe życie Lukana, jego twórczość poetycka i prozatorska, utrata łask u Nerona, obszernie zaś główne dzieło Lukana, którym jest *Bellum civile*, losy tego dzieła, stan jego zachowania, obecność w średniowiecznej lekturze szkolnej i uniwersyteckiej w Krakowie, przynajmniej od roku 1490, i w nowszych czasach, zwłaszcza w XVII wieku.

Po zamieszczeniu z kolei wyboru nowszej bibliografii i przeglądzie treści kolejnych pieśni następuje pełen poetyckiego wdzięku przekład dzieła Lukana opatrzony śródtytułami kolejnych części poszczególnych pieśni (ksiąg) z informacją o ich zawartości treściowej. Wersy daktyliczno-spondeiczne o różnej rozpiętości, od jedenastozgłoskowców do szesnastozgłoskowców, twórca przekładu zbliża umiejętnie i z pełnym powodzeniem do antycznych łacińskich heksametrów daktylicznych. Przekład staje się w pełni zrozumiały dla każdego czytelnika dzięki zwięzłemu wprowadzeniu, ale w istocie wystarczającemu komentarzowi zamieszczonemu pod tekstem przełożonego poematu.

Przekład zasługuje w całości na uznanie i wdzięczność jako cenna wartość wzbogacająca naszą literaturę przedmiotu i interesująca lektura zalecona studentom IV roku filologii klasycznej KUL do egzaminu z historii literatury łacińskiej.

3. Publiusz Papiniusz Stacjusz (Statius Publius Papinius), *Tebajda: epepeja bohaterska w dwunastu pieśniach*, przełożył, wstępem i komentarzem opatrzył Mieczysław Brożek, Kraków: nakładem Polskiej Akademii Umiejętności 1996, ss. XIII+295+(3) (Biblioteka Przekładów z Literatury Starożytnej, Polska Akademia Umiejętności, nr 10). Tyt. oryg.: *Thebais*.

Dokonany przez Mieczysława Brożka przekład *Tebajdy* Stacjusza, epepei bohaterskiej w dwunastu pieśniach (księgach), zaczętej przed rokiem 80 i napisanej ok. roku 91/92 po Chr. według kompozycyjnego wzoru *Eneidy* Wergiliusza, jest pierwszym tłumaczeniem na język polski. Przekład z komentarzem bieżącym pod tekstem, przeznaczonym dla szerszego ogółu czytelników, został poprzedzony wstępem o poetyckich zamiłowaniach Stacjusza, rozwijanych

systematycznie i ukształtowanych wspianiale pod opieką ojca, twórczego literacko w języku greckim i łacińskim, wychowującego od dziecka i kształcącego syna na poetę. To zapewne ojciec, który umarł ok. roku 80, podsunął synowi kompozycję epickiego dzieła, a może i sam temat mitologiczny, dotyczący najbardziej dramatycznego etapu mitu tebańskiego o bratobójczej walce o władzę królewską Eteoklesa i Polinejka, synów oślepionego Edypa, a przynajmniej darzył go swoją pomocą w toku dość długiej potem realizacji podjętego zadania. Wstęp do przekładu określa też ważne miejsce, jakie zajmuje *Tebajda* Stacjusza w całej epice rzymskiej i wśród innych utworów tego poety.

Po informacji o aktualnej literaturze naukowej przedmiotu odsyła Brożek do *Literatury rzymskiej okresu cesarstwa*, opracowanej przez M. Cytowską i H. Szelest, a wydanej w Warszawie w roku 1992.

Dołączony został jeszcze we wstępie przegląd treści kolejnych pieśni, a w samym tekście przekładu są umieszczone tytuły zapowiadające tematykę poszczególnych części każdej pieśni.

Protoprzekład *Tebajdy* Stacjusza, którego dokonał Mieczysław Brożek, wzbogaca polską literaturę przedmiotu i stanowi kolejną nieodzowną pomoc dla studentów IV roku filologii klasycznej w przygotowaniu do egzaminu z historii literatury łacińskiej.

4. Stacjusz (Statius Publius Papinius), *Sylwy*, z języka łacińskiego przełożył i komentarzem opatrzył Mieczysław Brożek, Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Komitet Nauk o Kulturze Antycznej, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich 1996, ss. VI+130+(1) (Biblioteka Przekładów z Literatury Antycznej, 32). Tyt. oryg.: *Silvae*.

Tekst przekładu z komentarzem przeznaczonym dla szerszego ogółu czytelników jest poprzedzony krótką tylko prezentacją Stacjusza (ok. 45-ok. 96 po chr.) jako autora *Sylw*, czyli zbioru połączonych razem w pięciu księgach małych okolicznościowych utworów, pisanych najczęściej heksametrem daktylicznym, rzadko jedenastozgłoskowcem falecejskim (I, 6; II, 7; IV, 3 i 9), po jednym razie strofką alcejską (IV, 5) i saficką (IV, 7), a wydawanych w latach od ok. 89 do ok. 95. Są to improwizowane opisy z zakresu historii kultury materialnej, obyczajowej, umysłowej i literackiej czasów poety, jak również obrazy ówczesnych stosunków społecznych. Można do tego dodać, że Stacjusz uwielbia ponad miarę cesarza Domicjana (81-96 po Chr.), któremu poświęca trzy utwory (I, 1; IV, 1 i 3), chwali oswojonego lwa (II, 2), drzewo (II, 3), papugę (II, 4), łąźnię (I, 5), sławi pięknie pamięć swego ojca (V, 3).

Po szczegółowe i obszerniejsze informacje o poecie, jego twórczości i najnowszej literaturze przedmiotu Mieczysław Brożek odsyła czytelnika do *Literatury rzymskiej okresu cesarstwa*, opracowanej przez M. Cytowską i H. Szelest, a wydanej w Warszawie w roku 1992.

Przekład *Sylw* Stacjusza dokonany przez Mieczysława Brożka zasługuje na uznanie jako zalecona również w programie studiów filologii klasycznej KUL dla studentów lektura pomocna w przygotowaniu się do egzaminu z historii literatury łacińskiej.

5. Plutarch z Cheronei (Plutarchus), *Żywoty sławnych mężów (Z żywotów równoległych)*, z języka greckiego przełożył i komentarzem opatrzył Mieczysław Brożek, Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Komitet Nauk o Kulturze Antycznej, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich 1996, ss. VI+328+(1) (Biblioteka Przekładów z Literatury Antycznej, 33). Tyt. łaciński przetłumaczony z języka greckiego: *Vitae parallelae*.

Do wyboru żywotów sławnych mężów w przekładzie Mieczysława Brożka, z obszernymi wstępami w czwartym wydaniu w 1956 roku Biblioteki Narodowej Ossolineum w opracowaniu T. Sinki i w piątym wydaniu tejże Biblioteki, ale w opracowaniu samego Brożka, doszedł wydany w 1996 roku wybór dalszych żywotów, które nie były publikowane w dotychczasowych, wyżej wymienionych wydaniach.

W recenzowanym wyborze równoległych żywotów sławnych mężów napisanych przez Plutarcha z Cheronei (50-125 po Chr.) znajdują się życiorysy takich sławnych mężów greckich i rzymskich jak: Solon, Kimon, Nikiasz, Alkibiades, Katon Starszy, Lukullus, Krassus, Pompejusz, Katon Młodszy i Antoniusz.

Swój przekład tychże *Żywotów*, z bardzo krótkim komentarzem w zakresie istotnych tylko i koniecznych objaśnień dla czytelników mniej obeznanymi z antykiem grecko-rzymskim, poprzedza Brożek zwięzłym słowem wstępnym o *Moraljach* i *Żywotach* Plutarcha, odsyłając do opracowanych przez siebie i przedstawionych we wcześniejszych wydaniach wybranych *Żywotów sławnych mężów* Plutarcha.

Na szczególne uznanie, podziw i wdzięczność zasługuje ogromny trud translatorski Mieczysława Brożka, którego szczęśliwym i wspaniałym owocem są tak liczne i piękną polszczyzną napisane przekłady starożytnych dzieł literatury grecko-rzymskiej i wczesnochrześcijańskiej, przedstawione w powyższych recenzjach.

Ks. Henryk Wójtowicz

PODRĘCZNIKI DO NAUKI JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO

1. Józefa Danuta Ś r o d o ń, *Latine legimus et dicimus. Podręcznik do języka łacińskiego dla klasy I, II, III i IV o profilu biologiczno-chemicznym*, Rzeszów 1995-1997, ss. 101+115+195. Druk: Poligrafia Wyższego Seminarium Duchownego w Rzeszowie.

Podręcznik jest podzielony na trzy części. Dwie pierwsze są przeznaczone dla klasy I i II, a trzecia dla III i IV. Wszystkie merytorycznie i metodycznie są opracowane dokładnie i starannie.

Każda część podręcznika jest ułożona według tego samego schematu. Najpierw są umieszczone jednostki lekcyjne (22 w cz. I, 28 w II, 29 i 17 tekstów dodanych w III). Zawierają one: tekst łaciński, ewentualnie zestaw luźnych zdań jako „Varia”; kilka sentencji pod tekstem; preparacje słownikowe ułożone w porządku alfabetycznym; sukcesywnie